

Kapitaalmarktonderzoek Noord Nederland

Bijlagenboek

Kapitaalmarktonderzoek Noord Nederland

Bijlagenboek

Auteur(s):

Roel Bottema
Steven Hager
Damo Holt
Idse Kuipers
Edwin Netjes
Floris van der Veen
Wouter Willemsen

In opdracht van:

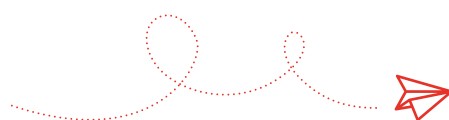
Samenwerkingsverband Noord-Nederland

Plaats, datum:

Rotterdam, 10 februari 2022

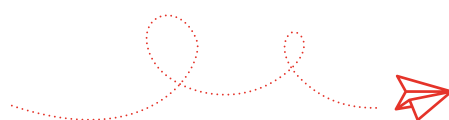
Status:

Definitief

Inhoudsopgave

Appendix 1 Begrippenlijst	3
Appendix 2 Interpretatie aandachtspunten data en uitkomsten	6
Appendix 3 Vragenlijst vraag analyse bedrijfsfinanciering	8
Appendix 4 Onderzoeksverantwoording aanbod analyse	17
Inleiding	17
Totaal aanbod van kapitaal	17
Toerekeningsfactoren	27
Appendix 5 Lijst betrokken organisaties en personen	34

Appendix 1 Begrippenlijst

Achtergestelde lening	Een lening die in geval van financiële problemen achtergesteld is ten opzichte van het reguliere vreemd vermogen (bijvoorbeeld banklening). Eerst wordt dan het vreemd vermogen terugbetaald.
Crowdfunding	Een manier om aan kapitaal te komen, door via internet geld aan te trekken van een groot aantal kleine geldschieters / financiers.
Eigen vermogen	Kapitaal dat een persoon of een bedrijf investeert in een ander bedrijf. Deze persoon of dit bedrijf krijgt in ruil hiervoor aandelen van dit andere bedrijf en wordt mede-eigenaar.
Garantie	Het verstrekken van zekerheden met als doel om –door het afgenomen risicoprofiel van een bedrijf- financiering mogelijk te maken. Het verstrekken van een garantie betreft dus op zichzelf <i>geen</i> kapitaal verstrekking aan bedrijven. Het faciliteert leningverstrekkers die hun kredietrisico kunnen verhalen op de garantiesteller.
Groeier	bedrijven die (a) geen start zijn, (b) nu minstens 10 werknemers in dienst hebben en (c) in 2021 een omzet hadden die minstens 10% hoger was dan in 2019
GroEIFase	Fase waarin bedrijven als groeier/ snelle groeier aangemerkt kunnen worden c.q. waar bedrijfsactiviteiten ten behoeve van de gedefinieerde groei aan de orde zijn. Dit kan bijvoorbeeld ook bedrijven betreffen die al lang bestaan maar een groeisput doormaken.
Informals / business angels	Particuliere investeerders die risico-kapitaal (in de vorm van eigen vermogen, via het nemen van aandelen) verschaffen aan bedrijven. Betreft doorgaans kapitaal gericht op de (pre)seed of start/ groeifase. Worden ook wel 'business angels' of 'angel investors' genoemd.
Innovatie	Het geheel van wat in technische zin volgens de CBS-definities bedoeld wordt met zowel Research & Development ¹ als innovatie ² .

¹ Creatief werk dat op systematische basis wordt verricht ter vergroting van de hoeveelheid kennis, met inbegrip van de kennis van de mens, de cultuur en de samenleving, evenals het gebruik van deze hoeveelheid kennis voor het ontwerpen van nieuwe toepassingen, CBS

² Uitgaven voor activiteiten om technologisch nieuwe of sterk verbeterde producten (goederen of diensten) of processen te realiseren, CBS. Gelijklopend met het ex-ante onderzoek Deel I.

Innovatiefinanciering	Kapitaal gericht op het kunnen doen van innovaties, van de vroegste R&D-fases via technische en commerciële validatie tot aan marktintroductie (TRL 1-9). Dit kan zowel bij startende bedrijven voorkomen als bij bedrijven die al langer bestaan.
Institutionals/ Institutionele beleggers.	Dit zijn grote professionele beleggers die tegen een statutair vastgelegd risico beleggingen doen. Hieronder vallen bijvoorbeeld pensioenfondsen en verzekeraars.
Leasing	Naast kopen of huren, kan een bedrijf goederen ook leasen. Leasen is een overeenkomst waarbij een derde partij (de leasing maatschappij) een bepaald goed koopt, dat jij vervolgens kan gebruiken.
Mezzanine-financiering	Het aanbieden van maatwerkcombinaties van eigen vermogen en vreemd vermogen (bijvoorbeeld tot aandelen). Mezzanine-financiering wordt ook wel 'quasi eigen vermogen', 'quasi-equity' of 'hybride-financiering' genoemd.
MKB	Een onderneming met minder dan 250 werknemers, met een jaaromzet van maximaal € 50 miljoen, of een balanstotaal van maximaal € 43 miljoen.
Private equity	Risicokapitaal (in de vorm van eigen vermogen, via het nemen van aandelen) dat wordt geïnvesteerd door gespecialiseerde bedrijven (private equity firma's) in niet-beursgenoteerde bedrijven. Betreft doorgaans kapitaal gericht op de groei- of volwassenfase.
Qredits	Een onafhankelijke organisatie (zonder winstoogmerk) die financiering regelt voor startende en bestaande bedrijven. Ze zijn volgens hun website de enige aanbieder van microfinanciering in Nederland (microfinanciering is een combinatie van het verstrekken van coaching en kleine leningen).
Smart money	Het inbrengen door investeerders van niet alleen geld, maar ook kennis, kunde en netwerken, zicht op partners, co-financierders, etc..
Starter	Bedrijf dat maximaal 5 jaar oud is.

Startfase	Levensfase van bedrijf waarin start van de onderneming aan de orde is, tot opschaling naar grotere schaal. Dit zijn alle bedrijven die maximaal 5 jaar oud zijn.
Ticket size	De omvang van een investering (eigen vermogen) of financiering (vreemd vermogen) of enige combinatie daarvan (achtergestelde lening)
TRL/ Technology Readiness Level	Een manier om aan te duiden in welk stadium van de innovatiecyclus de ontwikkeling van een nieuw bedrijf c.q. haar product of dienst zich bevindt. Er zijn negen TRL-levels, waarbij TRL 1, het laagste niveau, uit technologisch onderzoek bestaat en TRL 9, het hoogste niveau, het in de markt brengen van een product of dienst betekent.
Venture capital	Risico-kapitaal (in de vorm van eigen vermogen, via het nemen van aandelen) dat wordt geïnvesteerd door gespecialiseerde bedrijven ('venture capitalists') in bedrijven. Betreft doorgaans kapitaal gericht op de start/ groei-fase.
Volwassenheidsfase	Levensfase van bedrijven na de eerste ca. 5 jaar
Vreemd vermogen	Het kapitaal dat een partij leent aan een onderneming, waartoe in ruil rente over betaald wordt en dat op een afgesproken termijn afgelost wordt (aflossingen)

Appendix 2 Interpretatie aandachtspunten data en uitkomsten

Deze kapitaalmarktanalyse doet een onderbouwde poging om de verhouding tussen vraag en aanbod van kapitaal voor vele uiteenlopende soorten bedrijven in alle verschillende levensfasen in Noord-Nederland te benoemen. Vanzelfsprekend zijn bij een dergelijke exercitie meerdere belangrijke bemerkingen te plaatsen:

Nauwelijks goed te schatten, veel factoren betrokken

- Zoals het EIF stelt in haar Ex-ante assessment framework voor kapitaalmarktstudies³: het is *onmogelijk* om de relatie tussen vraag en aanbod op dit thema precies vast te stellen. Daarvoor is de markt te in-transparant en de dynamiek in zowel vraag als aanbod te groot. Wij sluiten ons daarbij aan. We presenteren echter wel een zo gedegen mogelijk onderbouwde schatting;
- In theorie zouden we hiervoor overal (in vraag- en aanbodanalyse) eigenlijk *forse brandbreedtes* aan moeten houden. Omwille van de leesbaarheid beperken we ons daarin. Het is daarmee wel van belang dat de lezer de uitkomsten niet interpreteert als 'precieze' noch 'minimale' of 'maximale' beschikbaarheid of vraag naar kapitaal. We presenteren een realistische schatting, met alle kenmerken van schattingen.

Uitschieters vs. Het gemiddelde

- Op basis van een enquête onder de geselecteerde doelgroep bedrijven schatten we de kapitaalsbehoefte in⁴. Dit maakt dat we de resultaten uit de enquête representatief veralgemeniseren naar het totaal van de provincies. Hierbij wordt *gecorrigeerd voor grote uitschieters/ 'outliers'*, omdat deze de veralgemenisering vanuit gemiddeldes extreem kunnen beïnvloeden. Maar dat betekent niet dat deze kapitaalsvraag er niet zou zijn.

Vraag lokt aanbod uit

- Er is in wezen sprake van een *kip-ei discussie*. In de financieringspraktijk bepaalt de aanwezige individuele vraag (zijn er goede proposities?) mede het aanbod aan kapitaal. Als zich goede financieringskansen voordoen vloeit het geld meer hiernaar toe. Sommige aanbieders kapitaliseren zich daarvoor additioneel op de geldmarkt. Dit komt in de praktijk vooral voor bij private aanbieders van kapitaal, zoals venture capital, private equity, institutionals en bancaire financiering. Deze zijn niet altijd (zoals bijvoorbeeld publieke fondsen wel) aan specifiek gelimiteerde budgetten gebonden.

³ European Investment Fund, Guidelines for SME Acces to Finance Market Assessments (GAFMA), Working paper 2014/22, Luxembourg

⁴ Voor de groep bedrijven met 2-5 werkzame personen doen we dit op basis van een benchmark, deskresearch en uitkomsten van de groep bedrijven met 5 werkzame personen en meer.

Grenzeloos kapitaal

- Kapitaal (behalve publieke middelen vanuit de Rijksoverheid en voor regiofondsen) kent *geen grenzen*. Venture capital, private equity en bijvoorbeeld institutioneel of bancair geld laat zich niets gelegen liggen aan regionale of landsgrenzen: het gaat daarbij om de kwaliteit en aantrekkelijkheid van de business case, vertaald in een goed business plan. De informals-markt is in theorie weliswaar grenzeloos, maar in de praktijk gaat het wel vaak om regionale netwerken. Hetzelfde geldt voor bijvoorbeeld crowdfunding.

Aanbieders zetten geen sectorgrenzen

- Ook de *sectorale allocatie van beschikbare middelen* is een theoretisch construct. Net als bij regiogrenzen geldt dat als er onevenredig veel goede proposities beschikbaar zijn in deze sectoren, private partijen hier ook onevenredig in zullen investeren. Dit geldt opnieuw vanzelfsprekend niet voor publieke fondsen waar sectorale grenzen aan zijn gesteld.

Fases niet hard te scheiden

- We trachten tevens een toedeling te maken van beschikbaar kapitaal naar fases. De *scheidslijn tussen fases* is echter vaak niet hard, noch aan de vraagzijde noch aan de aanbodzijde. Bij bijvoorbeeld volwassen bedrijven geldt vaak dat innovaties worden gefinancierd vanuit lopende kredieten, die niet sec onder deze noemer zijn verworven. Dan wordt er dus doorgeleend tussen fases. Bij veel aanbieders geldt dat investeringsstrategieën zich richten op meerdere fases en ook hier geldt weer dat daar waar goede proposities aanwezig zijn, het geld eerder daarnaartoe zal vloeien. Bankiers zullen eenvoudiger schuiven tussen de groeifase en volwassenheidsfase met hun uitzettingen.

Onwaarneembaar 'slapend kapitaal'

- Het is bijzonder ingewikkeld enige relatie te leggen –en dat doen we dan ook niet– tussen de theoretische beschikbaarheid van kapitaal en feitelijk waar te nemen gedrag (investeringen, trekkingen). Dit zogenoemde '*slapend kapitaal*' (datgene wat wel inzetbaar zou zijn maar niet wordt ingezet, of nu ergens anders is gestald) is niet waarneembaar. Om grote misvattingen aan aanbodzijde te voorkomen nemen we daar dan ook geen correctie (verhoging) voor op.

Geen subsidies, geen persoonlijke leningen; maar wel relevant voor sommige aspecten

- *Subsidies maken geen onderdeel uit van deze studie* naar vraag en aanbod van kapitaal, vooral omdat dit een wezenlijk ander product is: op voorhand is immers duidelijk dat er dan niets hoeft te worden terugbetaald. Subsidies zijn echter vooral voor innovaties wel relevant. Een gevonden tekort in deze fase moet mede in dit licht gezien worden. Aanvullende subsidiemogelijkheden kunnen zo'n gat deels al dichten;
- Ook *persoonlijke leningen aan natuurlijke personen* –die in de praktijk op zich ook gebruikt zouden kunnen worden om bedrijfjes mee op te starten– vallen niet in de scope van dit onderzoek. Maar kunnen wel een relevante factor zijn in de startfase van een bedrijf(je).

Appendix 3 Vragenlijst vraag analyse bedrijfsfinanciering

Hieronder geven we een overzicht van de vragen die gesteld zijn in de enquête.

Q1. In welke provincie is uw bedrijf gevestigd?

- Fryslân
- Groningen
- Drenthe

Q2. In welke sector is uw bedrijf actief?

- Landbouw, bosbouw en visserij
- Delfstoffenwinning
- Industrie
- Energievoorziening
- Waterbedrijven en afvalbeheer
- Bouwnijverheid
- Handel
- Vervoer en opslag
- Horeca
- Informatie en communicatie
- Financiële dienstverlening
- Verhuur en handel van onroerend goed
- Specialistische zakelijke diensten
- Verhuur en overige zakelijke diensten
- Openbaar bestuur en overheidsdiensten
- Onderwijs
- Gezondheids- en welzijnszorg
- Cultuur, sport en recreatie
- Overige dienstverlening, namelijk:

Q3. Valt uw onderneming onder een moederbedrijf?

- Ja
- Nee

Q4. In welk jaar is uw bedrijf opgericht? (dit gaat om uw onderneming, niet het moederbedrijf)

Open antwoord

Q5. De drie noordelijke provincies hebben vier thema's geïdentificeerd die van belang zijn voor de economische ontwikkeling in Noord Nederland. Deze thema's zijn: Transitie van lineair naar circulair: het verminderen van grondstofgebruik, aanwenden van herbruikbare grondstoffen en het zo optimaal inzetten van grondstoffen. Transitie van fossiele naar duurzame energie: het overstappen van fossiele energie naar duurzame energie. Transitie van analoog naar digitaal: het digitaliseren en robotiseren van bedrijfsprocessen en het inzetten van nieuwe technologieën (zoals big data, AI, digitale platforms etc.) Transitie van zorg naar gezondheid: Een verschuiving van behandelen naar preventie, van

intramurale naar extramurale zorg, van generieke naar individuele behandeling en van regie door de arts naar meer eigen regie.

In welke van deze transitie is uw bedrijf actief?

- Geen van de bovenstaande
- Transitie van lineair naar circulair
- Transitie van fossiele naar duurzame energie
- Transitie van analoog naar digitaal
- Transitie van zorg naar gezondheid

Q6. Wat was in 2019 de jaaromzet van uw onderneming?

- Minder dan € 10.000
- € 10.000 tot 50.000
- € 50.000 tot € 100.000
- € 100.000 tot € 250.000
- € 250.000 tot € 500.000
- € 500.000 tot € 1 miljoen
- € 1 miljoen tot € 5 miljoen
- € 5 miljoen tot € 10 miljoen
- € 10 miljoen tot € 25 miljoen
- € 25 miljoen tot € 50 miljoen
- € 50 miljoen of meer
- Weet ik niet

Q7. Hoeveel personen zijn werkzaam in uw bedrijf (in FTE)? Tot de werkzame personen van een bedrijf worden alle personen gerekend die minstens 12 uur per week bij het bedrijf werken. Dit zijn vaste en tijdelijke werknemers en meewerkende eigenaren. Uitzendkrachten moeten niet meegeteld worden.

- 1 werkzame persoon
- 2 t/m 9 werkzame personen
- 10 t/m 49 werkzame personen
- 50 t/m 249 werkzame personen
- Meer dan 250 werkzame personen

Q8. Is uw bedrijf qua omzet en personeel in de afgelopen drie jaar gegroeid, gelijk gebleven of gekrompen?

- Omzet
 - Gegroeid
 - Gelijk gebleven
 - Gekrompen
- Personeel
 - Gegroeid
 - Gelijk gebleven
 - Gekrompen

Q9. In welke fase bevindt uw bedrijf zich?

Starter: het bedrijf is maximaal 5 jaar oud

Groeier: het bedrijf is ouder dan 5 jaar. Groei in omzet en personeel is een belangrijk doel van het bedrijf

Snelle groeier: het bedrijf is ouder dan 5 jaar en verwacht de komende drie jaar minimaal per jaar 10% in omzet te groeien

Volwassen: Als bovenstaande opties niet van toepassing zijn

Anders, namelijk:

Q10. Ontwikkelt uw bedrijf momenteel nieuwe innovatieve producten en / of diensten?

Ja

Nee

Q11. Heeft u gebruik gemaakt van financiering in het kader van Corona of wenst u nog gebruik te maken van financiering in het kader van Corona? Het gaat hierbij om een van de volgende financiële regelingen (zie voor een verdere toelichting deze website): NOW: tegemoetkoming in loonkosten; Tozo: inkomensondersteuning en leningen; TVL: tegemoetkoming vaste lasten; TONK: ondersteuning noodzakelijke kosten; Werkgelegenheidsregelingen in het kader van het sociaal pakket; KKC: Kleine Kredieten Corona; Garantieregeling Overbruggingskrediet en uitstel aflossing bestaande leningen Overbruggingskrediet voor starters; BMKB-C: meer en sneller lenen bij banken en alternatieve financiers; GO-C: coronaregeling staatsgarantie op (middel)grote leningen; Groeifaciliteit (GF) TOA-krediet: corona-doorstartkrediet MKB-bedrijven; Kickstartvoucher Belastingregelingen zoals belastinguitstel of BIK

Ja, reeds gebruik van gemaakt

Ja, ik verwacht hier in de toekomst gebruik van te maken

Nee, geen gebruik van gemaakt en verwacht niet ook geen gebruik van te maken

Q12. Heeft u in de drie jaren (2016 t/m 2019) voorafgaand aan de Corona-pandemie een kapitaalbehoefte gehad?

Ja

Nee

Q13. Heeft u momenteel een kapitaalbehoefte (uit een financieringsmogelijkheid anders dan Corona-regelingen)?

Ja

Nee

Q14. Verwacht u in de komende drie jaar (2022-2025) een kapitaalbehoefte te hebben (uit een financieringsmogelijkheid anders dan Corona-regelingen)?

Ja

Nee

Q15. U heeft aangegeven in de drie jaren voor Corona (2016 t/m 2019) geen financieringsbehoefte te hebben gehad. Wat was hiervan de reden?

Voldoende liquide middelen (werkkapitaal)

Bestaande kredietlijnen voldoen
Geen groeiplannen
Anders, namelijk:

Q16. U heeft aangegeven momenteel en/of in de komende drie jaren geen financiering nodig te hebben. Wat is hier voor de reden?

Voldoende liquide middelen (werkkapitaal)
Bestaande kredietlijnen voldoen
Geen groeiplannen
Anders, namelijk:

Q17. U heeft aangegeven momenteel en / of in de komende drie jaar een kapitaalbehoefte te hebben. Wat is de omvang van deze behoefte in Euro? Indien u geen exact bedrag weet, kunt u een indicatie geven

Open antwoord

Q18. Betreft dit eigen of vreemd vermogen?

Eigen vermogen
Vreemd vermogen
Weet ik niet
Beide, verhouding: ...% eigen vermogen en ...% vreemd vermogen (totaal 100%)

Q19. Wat is het doel van financiering? U kunt hieronder per onderwerp aangeven welk deel van de financiering voor welk doeleinde ingezet kan worden. Let op dat deze gezamenlijk op 100% uitkomen. Doeleinden waarvoor u geen financiering vraagt kunt u open laten en hoeft u niet in te vullen.

De start van het bedrijf
Overname van een bedrijf of bedrijfsdeel
Herfinanciering van bestaande leningen
Herstructurering van de balans
Huisvesting of verbouwing
Extra werkkapitaal (hieronder rekenen we ook productie, continuïteit en projectfinanciering)
Investering in innovatie en/of onderzoek
Export/internationalisering
Aanschaf bedrijfsmiddelen
Marketing, internet, sociale media
Groei van het bedrijf (meer personeel)
Digitalisering
Verduurzaming
Dekking van verliezen
Weet ik niet
Anders, namelijk:

Q20. Welke van de volgende partijen heeft u overwogen te benaderen, benaderd of ingezet voor financiering? Partijen die u niet overwogen, benaderd of ingezet heeft kunt u overslaan.

Eigen middelen binnen uw bedrijf
Bestaande aandeelhouders
Leverancier (het later betalen van leveranciers)
Cliënt (het eerder betalen c.q. snellere inning facturen klanten)
Familie en/of vrienden
Huisbank
Andere bank
Venture Capitalist
Private Equity
Regionale Ontwikkel Maatschappij (zoals de NOM)
Crowdfunding platforms
Factoring maatschappij
Leasing maatschappij
Kredietunie
Business Angel of informal investors
Subsidies RVO
Regionale Subsidieverstrekker
Andere Subsidieverstrekker
Qredits
Anders, te weten:

Q21. Op welke wijze oriënteert u zich op verschillende financieringsinstrumenten? (meerdere antwoorden mogelijk)

Online zoeken (zoals zoekmachines en websites van verschillende financierende organisaties)
Offline zoeken (bellen met financierende organisaties)
Aandeelhouders
Collega-ondernemers
Eigen financiële medewerker(s)
Externe boekhouder / accountant
Familieleden
Financieel adviseur
Leveranciers
Vennoten / mede-ondernemers
Brancheorganisatie
Anders, namelijk:

Q22. Verwacht u het benodigde kapitaal te kunnen vinden?

Ja, in zijn geheel
Ja, gedeeltelijk
Nee
Overig, (geef nadere toelichting)

Q23. Wat is de verwachte reden van het niet (volledig) kunnen vinden van uw kapitaalbehoefte? U kunt deze vraag overslaan als deze niet relevant is.

Answered

Skipped

Q24. U heeft aangegeven dat u financiering heeft gezocht voor investeringen in innovatie en/of onderzoek. Om wat voor type gaat het hier om?

Research and development (R&D)

Onderzoek haalbaarheid nieuw product of dienst

Ontwikkeling en testen van prototypes, nieuwe diensten of methoden

Verbeteren van een bestaand product of dienst

Ontwikkelen van een nieuwe productiemethode

Verbeteren van een bestaande productiemethode

Aanschaf van nieuwe machines of apparaten

Aanschaf van nieuwe voertuigen

Huisvesting of verbouwing

Overig

Weet ik niet

Q25. In welk stadium bevindt de ontwikkeling van uw product/innovatie zich?

Fundamenteel onderzoek: Je doet onderzoek naar het innovatieve idee en de basisprincipes van de innovatie. Je bent hierbij bezig met fundamenteel onderzoek en deskresearch.

Toegepast onderzoek: Je hebt de basisprincipes onderzocht en gaat nu bezig met de formulering van het technologisch concept en de praktische toepassingen. In deze fase ben je vooral bezig met experimenteel en/of analytisch onderzoek.

Proof of concept: Je onderzoekt de toepasbaarheid van het concept op experimentele basis (experimenteel proof of concept). Je toetst en valideert hypotheses over verschillende componenten van het concept.

Implementatie en test prototype: Je gaat de Proof-of-concept van jouw innovatie op labschaal testen. Het design, de ontwikkeling en het testen van technologische componenten vinden plaats in een labomgeving. Je integreert technische basiscomponenten met elkaar om de werking te garanderen. Een prototype dat je in deze fase ontwikkelt, kost relatief weinig geld en tijd om te ontwikkelen en is daarmee nog ver verwijderd van een definitief product, proces of dienst.

Validatie prototype: Je onderzoekt de werking van het technologisch concept in een relevante omgeving. Dit is de eerste stap in de demonstratie van de technologie. Een prototype dat je in deze fase ontwikkelt, kost relatief veel tijd en geld en is niet ver verwijderd van het uiteindelijke product of systeem.

Demonstratie prototype in testomgeving: Je gaat het concept uitgebreid testen en demonstreren in een relevante testomgeving, Deze testomgeving lijkt op een operationele omgeving, bijvoorbeeld in een pilot plant. Het testen vindt plaats na de technische validatie in een relevante (pilot) omgeving. Het concept geeft inzicht in de werking van alle componenten tezamen. Het testen kan je bijvoorbeeld doen in een proeftuin. In Noord-Nederland zijn er verschillende proeftuinen, gericht op verschillende thema's. Bekijk hier een overzicht van de proeftuinen in Noord-Nederland.

Demonstratie prototype in operationele omgeving: Je gaat het concept testen en demonstreren in een gebruikersomgeving om werking in een operationele omgeving te bewijzen. De

demonstratie van het concept in een praktijkomgeving levert je nieuwe inzichten op voor de definitieve markttoepassing van jouw innovatie.

Product/ dienst is compleet en operationeel: In deze fase krijgt jouw innovatie zijn definitieve vorm. Je hebt de technologische werking getest en het is bewezen dat het voldoet aan gestelde verwachtingen, kwalificaties en normen (certificering). Daarnaast bepaal je de financiële kaders voor (massa)productie en lancering.

Marktintroductie product/dienst/procedé: Jouw innovatie is technisch en commercieel gereed; productierijp en klaar voor lancering in de gewenste marktomgeving. Nu het totale ontwikkelingsproces is afgerond is de volgende stap het commercieel wegzetten van een product bij de gewenste doelgroep in de juiste markt.

Q26. Welke belemmeringen voor groei heeft u de afgelopen drie jaar ondervonden?

- Het aantrekken van voldoende en kundig personeel
- Het vinden van fysieke resources (grondstoffen / materialen)
- Onvoldoende in staat nieuwe innovaties te creëren
- Teruglopende verkoop (niet Corona-gerelateerd)
- Teruglopende verkoop (Corona-gerelateerd)
- Marketing
- Netwerk om te groeien ontbreekt
- Het aantrekken van financiering
- Ik heb geen belemmeringen ervaren
- Overig, namelijk

Q27. Indien u heeft aangegeven dat u onvoldoende innovaties kunt creëren, kunt u hierop een toelichting geven? Als deze vraag niet van toepassing is, kunt u deze overslaan

Open antwoord

Q28. U kunt aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stelling. Door (de economische gevolgen van) Corona is mijn financieringsbehoefte op de volgende onderwerpen toegenomen of afgenomen

- De start van het bedrijf
- Overname van een bedrijf of bedrijfsdeel
- Herfinanciering van bestaande leningen
- Herstructurering van de balans
- Huisvesting of verbouwing
- Extra werkkapitaal (hieronder rekenen we ook productie, continuïteit en projectfinanciering)
- Investering in innovatie en/of onderzoek
- Export/internationalisering
- Aanschaf bedrijfsmiddelen
- Marketing, internet, sociale media
- Groei van het bedrijf (meer personeel)
- Dekking van verliezen
- Weet ik niet
- Anders, namelijk:

Q29. U kunt aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stelling. Door (de economische gevolgen van) Corona zijn de financieringsmogelijkheden van de volgende typen financiers toegenomen of afgenomen. Financiers waar u niet bekend mee bent of geen ervaring mee heeft kunt u overslaan.

- Eigen middelen binnen uw bedrijf
- Bestaande aandeelhouders
- Leverancier (later betalen van leveranciers)
- Cliënt (eerder betalen c.q. snellere inning facturen klanten)
- Familie en/of vrienden
- Huisbank
- Andere bank
- Venture Capitalist
- Private Equity
- Regionale Ontwikkel Maatschappij (zoals de NOM)
- Crowdfunding platforms
- Factoring maatschappij
- Leasing maatschappij
- Kredietunie
- Business Angel of informal investors
- Subsidies vanuit het RVO
- Regionale Subsidies
- Overige Subsidies
- Qredits
- Europese programma's, zoals EFRO en JTF
- Weet ik niet
- Anders, te weten:

Q30. Indien u heeft aangegeven dat de financieringsmogelijkheden zijn afgenomen, kunt u aangeven welke gevolgen dit heeft voor uw onderneming?

- Ik kom financieel in de knel, dat serieuze risico's voor mijn bedrijf op termijn oplevert
- Ik kan geen geschikt personeel aantrekken
- Ik kan mijn groeiambities niet realiseren
- Ik kan mijn bedrijf niet verduurzamen
- Ik kan mijn bedrijf niet digitaliseren
- Ik kan geen nieuwe klanten(groepen) bereiken
- Ik kan niet investeren in innovatie en onderzoek
- Anders, namelijk:

Q31. U kunt aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen.

- Het aantrekken van Europese financiering (zoals EFRO en JTM) is nu en ten tijde van Corona moeilijker geworden, omdat het lastiger is geworden eigen cofinanciering in te brengen
- Partijen in de provincies Fryslân, Drenthe en Groningen die het MKB financieren zijn gemakkelijk te vinden

Partijen in de provincies Fryslân , Drenthe en Groningen die het MKB financieren hebben een kwalitatief goede dienstverlening

Partijen in de provincies Fryslân , Drenthe en Groningen die het MKB financieren zijn toegankelijk

Q32. Heeft u nog laatste opmerkingen en toelichtingen?

Wij willen graag deelnemers aan deze enquête telefonisch verder bevragen. Indien u wilt deelnemen aan een gesprek, kunt u hieronder uw contactgegevens achterlaten.

Q33. Naam

Q34. Mailadres

Q35. Telefoonnummer

Appendix 4 Onderzoeksverantwoording aanbod analyse

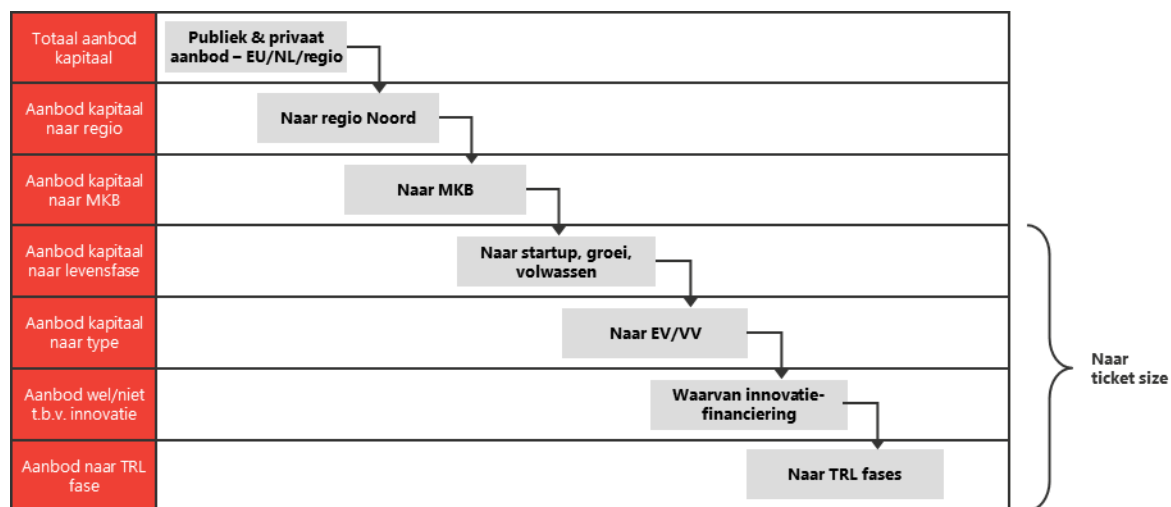
Inleiding

Deze bijlage beschrijft hoe de benadering van het aanbod van kapitaal voor Groningen, Friesland en Drenthe is vormgegeven.

In deze onderzoekverantwoording (par. 6.2) geven we weer welke publieke en private aanbieders van kapitaal op de markt aanwezig zijn en hoe dat aanbod van kapitaal wordt onderscheiden naar karakteristieken als wel/niet MKB, naar levensfase, type kapitaal, bestedingsdoel (c.q. wel/niet innovatie), cluster van TRL-fase, ticket size etc.. Dit onderscheiden we op niveau van Europa, Nederland en de provincies.

Vervolgens beschrijven we (par. 3) welke toedelings- c.q. correctiefactoren we hebben gebruikt om op Europees en nationaal niveau beschikbaar kapitaal naar de specifieke regio's toe te delen, hoe we het aandeel MKB hebben bepaald, etc..

Figuur 4.1 Aanpak benadering van het aanbod van kapitaal voor Noord-Nederland

Tot slot bevat deze bijlage (par. 4) een aantal van overzichtstabellen met uitgesplitste analyses van het kapitaalsaanbod.

Totaal aanbod van kapitaal

In het aanbod van kapitaal onderscheiden we publiek en privaat aanbod van kapitaal. Doel van de aanbodanalyse is te komen tot een jaargemiddelde aan aanbod van kapitaal beschikbaar voor bedrijfsfinanciering van MKB in Noord-Nederland.

Onze aanpak is er op gericht om dubbeltellingen in het aanbod van kapitaal te voorkomen. Dit doen we door garanties niet mee te tellen in het aanbod van kapitaal, aangezien het verstrekken van een garantie op zichzelf geen kapitaalverstrekking aan bedrijven betreft. Daarnaast nemen we het aanbod van

kapitaal van instrumenten die met een fund-in-fund constructie werken éénmaal mee, in principe in het aanbod van kapitaal van de daadwerkelijke verstrekker van financiering (bijvoorbeeld een bank of venture capital-fonds).

Publiek aanbod kapitaal bedrijfsfinanciering MKB

Publiek aanbod van relevant kapitaal is beschikbaar op Europees, landelijk en regionaal niveau. Hier gaan we in op de programma's en instrumenten die op deze niveaus aan de orde zijn.

a) Europees instrumentarium

Het aanbod van kapitaal op Europees niveau vindt plaats op twee manieren:

- Vanuit de EIB Groep, bestaande uit European Investment Bank (EIB) en het Europees Investeringsfonds (EIF). O.a. gebruik makend van het European Fund for Strategic Investments (EFSI);
- Via de European Structural & Investment Funds (ESI-Funds): het European Regional Development Fund (ERDF, in NL EFRO oftewel Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling genoemd), het European Social Fund (ESF), Cohesion fund, European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) en het European Maritime and Fisheries Fund (EMFF). Via de middelen van het ERDF en het Cohesion Fund is het programma Horizon 2020 opgezet, wat een arsenaal aan voor bedrijven (gericht op samenwerking met onderwijs- en wetenschappelijke instellingen, overheden) relevante subsidie-regelingen biedt.

Instrumenten of regelingen die primair gericht zijn op het bevorderen van samenwerking tussen bedrijfsleven en overheid in innovatie/ R&D maar die in zichzelf geen financieel instrument zijn (zoals bijvoorbeeld de European Innovation Council Pilots, Eureka, etc. etc.), zijn niet meegenomen in deze aanbodanalyse van financieringskapitaal.

EIB Groep

De EIB en het EIF zijn onderdeel van de EIB Groep. Zij zijn gespecialiseerd in het bieden van risicofinanciering aan MKB en grotere (Midcap) ondernemingen in Europa. Het betreft zowel equity/ eigen vermogen als debt / leningen of gemengde constructies (mezzanine financiering, achtergestelde leningen etc.). Dit gaat enerzijds rechtstreeks naar bedrijven (via EIB) maar anderzijds vooral via meerdere fondsen. Deze fondsen lopen doorgaans via management van het EIF⁵. Voor de bedrijfsfinanciering geldt dat de EIB kleine en middelgrote tickets financiert via lokale partnerbanken. Dit betreft leningen aan bedrijven in de volwassenheidsfase. Deze leningfaciliteit wordt in onze aanbod-analyse bij de banken meegenomen. De grotere Midcap-bedrijven kunnen voor hun investeringen in onderzoek, ontwikkeling en innovatie rechtstreeks steun aanvragen. Deze bedrijven vallen buiten de scope van dit onderzoek (geen MKB). Één specifiek instrument van de EIB is in deze analyse (deels) direct meegerekend, te weten het 'venture debt'-product.

Venture debt

Het venture debt-product betreft leningen voor kleinere/mid-size, hoog-risico en hoog-innovatieve bedrijven c.q. bedrijfsprojecten. Dit geld is deels (20%) bestemd voor het MKB en is vooral inzetbaar in

⁵ Bron: EIF in the Netherlands, www.eif.org.

de groei-fase. Het product richt zich op de sectoren Biotech & Life sciences, Software & ICT, Engineering & Automation en Renewables & Clean tech.

Het EIF verstrekt indirect risicokapitaal aan het MKB en in het bijzonder aan startende ondernemingen en bedrijven die op technologie zijn gericht. Financiering wordt verstrekt via leenfaciliteiten/ garanties voor banken of via fund-in-fund constructies via venture capital- c.q. private equity-maatschappijen. Het kan gaan om eigen vermogen, achtergesteld vermogen of senior leningen. Voorbeelden van aan Nederland gealloceerd kapitaal zijn bijdragen aan het door het NLI opgezette bedrijfsleningen fonds (BLF, onder management bij Aegon) en Qredits. In eerder stadium zijn ook middelen ingezet in bijvoorbeeld het Dutch Venture Initiative (DVI I en II). Op regionaal niveau financiert EIB mee in bijvoorbeeld het MKB+ fonds in Brabant, het Limburgs Energie Fonds, fondsen van OostNL, e.a.. In de aanbod-analyse nemen we het aanbod vanuit EIF mee via de cijfers over venture capital, private equity, bankfinanciering en direct lending (waaronder Qredits).

De EIB doet naast bedrijfsfinanciering ook grootschalige projectfinancieringen (voor zowel bedrijfsprojecten, PPS-constructies als overheidsorganen), bijvoorbeeld op gebied van infrastructuur (incl. data-infrastructuren), energietransitie, maatschappelijk vastgoed, etc.. Projecten van meer dan € 25 miljoen worden gefinancierd met directe, doorgaans langlopende, leningen. In dit rapport wordt hier naar verwezen in de analyse rond kapitaal voor transitieprojecten.

De EIB Groep kan aanvullend op haar eigen middelen gebruik maken van middelen uit het European Fund for Strategic Investments (EFSI). Hierdoor kunnen de uitzettingen een hoger risicoprofiel hebben dan gebruikelijk. De looptijd van het EFSI is verlengd tot 2022. Het fonds wordt primair aangewend voor investeringen op het terrein van infrastructuur, onderzoek, duurzaamheid en het midden- en kleinbedrijf. Middelen vanuit EFSI kunnen worden ingezet voor zowel bedrijfsfinanciering (rechtstreeks en via fondsen) als projectfinanciering.

Op EU-niveau is via de middelen van het ERDF en het Cohesion Fund het programma Horizon2020 opgezet, wat een arsenaal aan voor bedrijven (gericht op samenwerking met onderwijs- en wetenschappelijke instellingen, overheden) relevante subsidie-regelingen biedt. Deze regelingen nemen wij niet op in de aanbodanalyse aangezien het subsidies betreft.

Tabel 4.1 Kenmerken relevante financieringsinstrumenten vanuit EIB-groep – indeling categorisering t.b.v. aanbodanalyse

Instrument	Omvang in € miljoen ⁶	Type middelen	Levensfase	Beschikbaar voor MKB?	Sectoren?	Innovatie/TRL?	Ticket size
Venture Debt	24	Vreemd vermogen	Groei	20%	Alle sectoren	Ja, TRL 7 - 9	7,5-50 mln.

European Structural & Investment Funds

Europees Structuurfonds en Investeringsfonds (ESIF-fondsen) worden elke 7 jaar vastgesteld. De huidige periode is 2021 tot en met 2027, echter zijn een aantal details nog niet bekend. In het kader van dit onderzoek is primair het EFRO en JTM relevant. De andere fondsen hebben andere doelstellingen c.q. zijn niet gericht op bedrijfsfinanciering voor MKB, zijn niet voor Nederland beschikbaar of niet direct relevant voor de bedrijvigheid in specifieke Noord-Nederlandse regio(s).

EFRO

Het budget van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) bedraagt € 200 miljard voor de periode 2021-2027.⁷ Hiervan is € 108,1 miljoen bestemd voor Noord-Nederland.⁸ De coördinatie van de EFRO-gelden wordt voor de regio noord door de managementautoriteit Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) uitgevoerd. Het doel is om verschillen tussen achterlopende regio's te verkleinen, dit doet het fonds door het bevorderen van innovatie en slimme economische transformatie; de digitale transitie en de transitie naar een koolstofneutrale economie. Het betreft in de kern subsidies, maar op onderdelen (in het bijzonder vanuit EFRO-programma's) kunnen deze ook worden ingezet voor het opzetten van revolverende fondsen. De EFRO-middelen worden via landsdelige programma's per lidstaat voor een periode van 7 jaar beschikbaar gesteld, inclusief eis tot nationale cofinanciering. Hiernaast zijn vanuit EFRO mogelijkheden tot projectspecifieke bijdragen, o.a. op gebied van verduurzamingsprojecten. Hier wordt naar verwezen in de analyse rond kapitaal voor transitieprojecten.

JTF

Het JTF (Just Transition Fund) is onderdeel van het Just Transition Mechanism (JTM). Het JTM beoogt een rechtvaardige transitie naar een klimaatneutrale economie. Het JTM richt zich op regio's die het zwaarst getroffen worden door de transitieopgaven. Onderdeel van het HTM Het JTF is, als een van de pijlers van het JTM, opgericht om een bijdrage te leveren aan regio's die voor grote transitieopgaven staan. Dit betreft opgaven met betrekking tot de klimaattransitie en, daaraan gekoppeld, sociaal-economische uitdagingen. Niet alle regio's binnen Nederland komen in aanmerking voor gelden uit het JTF. Volgens een landenrapport van 26 februari 2020 van de Europese Commissie⁹ wordt Groningen gezien als het belangrijkste doelgebied voor investeringen van het Just Transition Fund in Nederland. De Commissie verwacht dat Groningen binnen Nederland het zwaarst getroffen wordt door de klimaat-

⁶ EU-breed, inschatting jaarlijks beschikbaar bedrag. M.u.v. Eurostars 2: bedrag al specifiek gealloceerd beschikbaar voor NLEU-brede bedragen worden toegerekend naar NL o.b.v. relatieve gemiddelde omvang economie (4,2%) uitgaande van werkgelegenheid en bedrijfsvestigingen en vervolgens o.b.v. gemiddeldes van productiewaarde, werkgelegenheid en bedrijfsvestigingen naar respectievelijk provincie Utrecht (8,3%) en COROP-regio Gooi- en Vechtstreek (1,4%). Zie toelichting elders in deze bijlage.

⁷ Bron: www.consilium.europa.eu

⁸ Bron: Kamerbrief middelenverdeling Nederlandse enveloppes EFRO en JTF, DGBI / 20300665, 8 december 2020.

⁹ Bron: ec.europa.eu

en energietransitie. Daarnaast zijn de regio's IJmond, Groot-Rijnmond, West Noord-Brabant, Zeeuws-Vlaanderen en Zuid Limburg aangewezen. Vanuit het JTF ontvangt Groningen € 330 miljoen over de periode 2021-2027.¹⁰ Dit bedrag is nog niet meegenomen in de aanbodanalyse.

b) Rijksinstrumentarium

De financiering van ondernemingen kent vanuit het Rijk drie belangrijke speerpunten: i) bevorderen van innovatie, ii) waarborgen van financierbaarheid MKB en iii) financierbaarheid van (groei van) grote bedrijven. Er is een breed palet aan beleids-, fiscaal- en financieringsinstrumenten op Rijksniveau. Hieronder wordt alleen ingegaan op het financieel instrumentarium dat relevant is voor dit onderzoek. Er is een breed spectrum aan Rijksinstrumentarium voor het bedrijfsleven, veelal beschikbaar via RVO. Omwille van een goede afbakening beschrijven we hier wat we in deze analyse niet meenemen en waarom niet:

- Fiscaal instrumentarium (zoals EIA - EnergieInvesteringsAftrek, MIA- MilieuInvesteringsAftrek en WBSO (Wet Bevordering Speur- & Ontwikkelingswerk) komt niet terug omdat het geen kapitaalverstrekking betreft;
- Indirecte garantie- en fund-in-fund-instrumenten nemen we hier niet mee, omdat we dit aanbod al meenemen bij private kapitaal aanbieders als bijvoorbeeld venture capital-maatschappijen en banken. Dit geldt voor de Groeifaciliteit, een groot deel van de Borgstelling MKB-kredieten-regeling (BMKB), de Seed Business Angel-regeling en ook bijvoorbeeld Thematische Technology Transfer –TTT regeling;
- Regelingen die zich primair op projecten/ bedrijfsactiviteiten in het buitenland richten (zoals het Dutch Good Growth Fund -DGGF en Dutch Trade & Investment Fund -DTIF);
- Allerhande regelingen rond maatschappelijk verantwoord ondernemen, aansluiting onderwijs- en arbeidsmarkt, etc.;
- Projectsubsidieregelingen ter bevordering van de energietransitie (zoals bv. SDE++ en ISDE);
- Niche-/sectorspecifieke (en soms zéér specifieke) instrumenten. Hier is via RVO een breed spectrum beschikbaar van vaak kleinere regelingen, vaak gericht op (samenwerkings)projecten of niche-groepen (bv. jonge agrarische natuurbeheerders etc.).
- Corona-instrumenten, gezien deze per 1 oktober 2021 (vrijwel) volledig worden opgeheven. De enige resterende instrumenten zijn gericht op nichesectoren als nachthoreca.
- Invest NL wordt niet meegenomen in het jaarlijkse aanbod omdat zij zich specifiek richten op transitieprojecten. De rol van Invest NL is wel relevant in het kader van de flashipprojecten.

We gaan hieronder per speerpunt van het economisch beleid van het Rijk in op het voor deze aanbodanalyse van kapitaal voor bedrijfsfinanciering van het MKB relevante instrumentarium.

i) *Bevorderen van innovatie*

Een van de hoofdpijlers van het Rijksbeleid is het bevorderen van innovatie. Om hier invulling aan te geven zijn meerdere regelingen opgestart, zoals de MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT). Veruit de meeste instrumenten met als doel innovatie te bevorderen betreffen subsidieregelingen, en worden om deze reden niet meegenomen in de aanbodanalyse. Financieringsinstrumenten zijn opgenomen onder sub ii).

¹⁰ Kamerbrief middelenverdeling Nederlandse enveloppes EFRO en JTF, DGBI / 20300665, 8 december 2020.

ii) *Waarborgen van financierbaarheid*

Naast inzet van fiscaal instrumentarium en subsidie ter bevordering van innovatie wordt door het Ministerie van EZK ook een aantal instrumenten ingezet om innovatie te financieren. Het Innovatiekrediet (IK) richt zich op financieren van veelbelovende innovaties met een goed marktperspectief. Het instrument Vroegefasefinanciering (VFF) richt zich letterlijk op de vroegste fase van innovatie, de periode tussen idee en productontwikkeling.

De BMKB-regeling is bedoeld om de toegang van het midden- en kleinbedrijf (MKB) tot de kapitaalmarkt te borgen. Centrale doelstelling is om MKB-bedrijven - met voldoende zicht op rentabiliteit en continuïteit - in hun kredietbehoefte kunnen voorzien, waardoor kansrijk ondernemerschap wordt bevorderd en ongewenste welvaartsverliezen worden voorkomen. Vanuit BMKB wordt een garantie verstrekt, zodat banken de financiering verstrekken. Hiermee valt BMKB in principe buiten scope van het onderzoek, echter de BMKB-innovatieregeling nemen we wel mee voor wat betreft het deel dat zich richt op startende en innoverende bedrijven. Hiervoor is als uitgangspunt op aangeven van het Ministerie 3% gehanteerd. We nemen dit aanbod van kapitaal mee in de aanbodanalyse via de BMKB (niet van bancair aanbod van kapitaal).

Het Rijk biedt voorts ook de Seed Business Angel-regeling (SEED). Dit is een renteloze lening voor investeerders die start-ups tijdens de vroege levensfase willen financieren. Twee investeerders leggen evenredig hetzelfde bedrag in als de overheid. Dit kapitaalsaanbod is in feite indirect en is dan ook meegenomen in de aanbodanalyse bij informals/ business angels.

Tabel 4.2 Kenmerken relevant nationaal instrumentarium vanuit RVO - indeling categorisering t.b.v. aanbodanalyse.

Instrument	Omvang in € miljoen (NL)	Type middelen	Levensfase	MKB	Innovatie / TRL-fase?	Ticket size
Vroegefase-financiering	8,5	VV	Alle	100%	100%	Tickets tot 350k
Innovatiekrediet	60	VV	Alle	100%	100%	Tickets tot 5 miljoen ¹¹
BMKB-innovatie	45	Garantie / VV	Start	100%	2%	Tickets tot 5 miljoen

c) **Regionaal instrumentarium**

Onderdeel van de kapitaalmarkt is ook het regionale, vaak publieke kapitaalaanbod. In onderstaande tabel benoemen we de specifieke regionale aanbieders/ middelen die zijn meegenomen in de aanbodanalyse. Voor elk van de instrumenten (een scala fondsen, regelingen, bij bepaalde partijen beschikbare middelen) geldt dat op basis van de specifieke kenmerken van het instrument (de huidige nog beschikbare uit te zetten middelen, verwachte periode dat middelen worden uitgezet, looptijd fonds) het jaarlijks bedrag aan aanbod van kapitaal is toebedeeld. Daar waar in theorie meer geld beschikbaar zou kunnen zijn maar op basis van gegevens over feitelijke trekkingen blijkt dat in de praktijk een ander patroon geldt, is de praktijkervaring als leidend genomen. Enkele instrumenten zijn tot slot wel in beeld, maar niet meegenomen in deze analyse, omdat de beschikbare middelen zijn

¹¹ Technische luik tot 10 miljoen.

uitgezet en het betreffende instrument nu is uitgeput. Dan is dit geen onderdeel meer van het direct relevante kapitaal aanbod.

Tabel 4.3 Kenmerken relevant regionaal instrumentarium - indeling categorisering t.b.v. aanbodanalyse.

Instrument	Omvang in € miljoen	Beschikbaar voor MKB	Type middelen	Levensfase	beschikbaar voor innovatie	TRL-fase	ticket size
Nom-Fonds	12.50	100%	EV/ VV	Alle	100%	4-9	alle tickets
FOM	3.69	100%	EV/ VV	Alle	40%	4-9	alle tickets
Netherlands enabling water technology (NEW) fund	0.95	100%	EV/ VV	Starters	100%	4-9	alle tickets
G-force capital	1.25	100%	EV/ VV	Starters, groeiers	100%	4-9	alle tickets
GROEI-fonds	5.07	100%	EV/ VV	Alle	75%	4-9	alle tickets
Investeringsfonds Groningen	6.23	100%	EV/ VV	Alle	90%	Alle	alle tickets
MKB-fonds Drenthe	3.00	100%	EV/ VV	Alle	0%	-	alle tickets
Drentse Energie Organisatie (DEO)	4.00	90%	EV/ VV	Volwassen	5%	7-9	alle tickets
MKB-lening	0.13	100%	VV	Volwassen	0%	-	<250k
Energiecooperatielening	0.04	0%	VV	Starters, groeiers	100%	7-9	alle tickets
Achtergestelde lening voor zon	0.00	0%	VV	Starters, groeiers	100%	7-9	>250k
Maatwerklening	3.67	0%	EV/ VV	Starters, groeiers	5%	7-9	>250k
Energiefonds Groningen (FND)	1.50	75%	EV/ VV	Alle	15%	7-9	alle tickets
Zorgfonds Groningen (FND)	0.60	95%	EV/ VV	Alle	5%	7-9	alle tickets
Leefbaarheidsfonds Groningen (FND)	0.25	50%	VV	Groeiers, volwassen	0%	-	alle tickets
Fonds Lokale Energietransitie (FND)	0.05	0%	EV/ VV	Groeiers, volwassen	0%	-	<250k

Privaat aanbod kapitaal bedrijfsfinanciering MKB

a) Crowdfunding

Crowdfunding is een financieringswijze waarbij gebruik wordt gemaakt van collectieve particuliere financiering, dus zonder bank die een krediet verschaft voor het betreffende bedrijf of project. Soms kan een bank wel met haar kennis en kunde achter een crowdfunding-platform zitten. Crowdfunding is gegroeid. In 2020 is door middel van crowdfunding circa € 368 miljoen aan financiering opgehaald in Nederland voor bedrijfsfinanciering. Dit betreft 100% MKB en grotendeels starters, maar ook groeiers. Dit totaal is vervolgens via de gehanteerde correctiefactoren (zie par. 3 van deze bijlage) toegedeeld

naar Groningen, Friesland en Drenthe, wel/niet topsectoren, wel/niet innovatie en specifieke clusters van TRL-fases. Zie de slottabel van deze paragraaf.

b) Kredietunies

Een kredietunie is een coöperatieve kredietvereniging met uitgesloten aansprakelijkheid zonder winstoogmerk, waarin ondernemers zich per regio of per branche organiseren om elkaar geld te lenen. In Noord-Nederland zijn een aantal kredietunies (zeer beperkt) actief maar deze worden onder crowdfunding opgenomen.

c) Informal investors / business angels

Dit betreft particuliere geldverstrekkers aan bedrijven, voornamelijk in de startfase. De investeerder steekt behalve geld ook kennis en ervaring in het bedrijf. Daarnaast stelt hij zijn netwerk ter beschikking. Dergelijk geld wordt ook wel 'smart money' genoemd.

Voor dit type investeerders geldt dat het vaak gaat om relatief vermogende particulieren (ex-ondernemers) gaat, die investeren in (aankomende) starters, waarna een exit plaats zou moeten kunnen vinden na een aantal jaar. Op basis van gegevens uit een rapport uit 2018¹² is een schatting gemaakt van het totaal in Nederland gemiddeld per jaar door business angels geïnvesteerde vermogen (gebaseerd op informatie over de leden van de BAN en een correctiefactor voor dat wat er buiten het directe zicht van de BAN in deze markt gebeurt). Dit totaal is vervolgens via de gehanteerde correctiefactoren (zie par. 3 van deze bijlage) toegeedeeld naar Groningen, Friesland en Drenthe, wel/niet innovatie, MKB, levensfase, en specifieke clusters van TRL-fases. Zie de slottabel van deze paragraaf.

d) Direct lending

Direct lending is een vorm van ondernemingsfinanciering, waarbij geldverstrekkers zonder tussenkomst van een bank rechtstreeks leningen verstrekken aan bedrijven. In de praktijk werken soms meerdere geldverstrekkers samen die gezamenlijk geld investeren in een fonds dat als financier optreedt voor ondernemers. De direct-lending partij(en) zijn verantwoordelijk voor zowel kredietbeoordeling, administratie als afhandeling. Een bekend voorbeeld van een direct lender is Qredits. In 2020 is voor € 213 miljoen¹³ aan leningen verstrekt door direct lenders. Het gaat vooral om kleine tickets (< € 50k).

e) MKB-beurs

Voor MKB-bedrijven bestaat de NPEX-beurs (Nederlandse Participatie Exchange). Hiermee kunnen beleggers rechtstreeks, zonder tussenkomst van een derde partij, beleggen in MKB-bedrijven. MKB'ers kunnen via de NPEX zowel aandelen uitgeven als obligaties uitschrijven. Er zijn enkele voorwaarden aan verbonden om als MKB-bedrijf genoteerd aan de NPEX te worden, zo moeten bedrijven minstens 3 jaar bestaan en moet er in die 3 jaar minstens 1 jaar winst zijn gedraaid. Jaarlijks halen Nederlandse MKB-bedrijven op deze manier ruim € 21 miljoen¹⁴ aan financiering op.

¹² The Angel Investing Landscape in the Netherlands 2018, Angel Academy.

¹³ Bron: www.stichtingmkbfinanciering.nl

¹⁴ Bron: www.stichtingmkbfinanciering.nl

f) Leasing

Leasing is een vorm van krediet waarbij een kredietverstrekker bedrijfsmiddelen aankoopt en deze gedurende een vooraf overeengekomen termijn en tegen een vaste vergoeding ter beschikking stelt van een bedrijf (de kredietnemer). Voor de jaarlijkse markt voor leasing wordt voor 2020 een totale omvang van € 6,6 miljard geschat¹⁵. Uitgaande van de duur van een gemiddeld leasecontract van 6 jaar, komen we uit op een jaarlijks aanbod van kapitaal van € 1,1 miljard per jaar, waarvan ruim € 800 miljoen beschikbaar is voor het MKB. Leasing kan aantrekkelijk zijn voor zowel starters, groeiers als volwassen bedrijven, maar zal dominant door de laatste twee categorieën gebruikt worden (o.a. door risico-criteria kredietverstrekkers). Hetzelfde geldt voor inzet voor innovaties, dat aandeel wordt als zeer beperkt ingeschat en dan alleen in de laatste fasen van de innovatiecyclus.

g) Factoring

Factoring¹⁶ betreft een debiteurenfinanciering. De factormaatschappij verstrekt als financiering een voorschot op de uitstaande vorderingen van een onderneming. Factoring heeft het karakter van kortlopend werkkapitaal (rekening courant). In 2020 bedroeg de totaal verstrekte financiering door middel van factoring € 442 mln.. Onder factoring verstaan we in dit onderzoek alleen non-bancaire financiers die factoring aanbieden.

h) Venture capital

Venture capital is een vorm van privaat investeringsvermogen (waaronder Techleap NL) dat zich richt op de financiering van kansrijke ondernemingen die zich in de vroegere bedrijfsfasen bevinden (start, groei), inclusief risicovolle innovaties (maar primair in de latere fase van de innovatiecyclus, nabij marktintroductie). Uit de database van de NVP (van 2014 tot en met 2020) blijkt dat er in die periode Nederland ruim € 7,3 miljard aan venture capital-financieringen plaatsvonden. Dit is gemiddeld ruim € 1 miljard per jaar. 95% hiervan is beschikbaar voor het MKB.

i) Private equity

Private equity is een financieringsbron die zich primair richt op de financiering van ondernemingen die zich in de latere (volwassen) bedrijfsfasen bevinden. Groeiers (mits met bewezen technologieën) zijn ook onderdeel van de doelgroep. Private equity levert eigen vermogen. Uit de database van de NVP (van 2014 tot en met 2020) blijkt dat er in die periode in Nederland ruim € 28 miljard aan private equity financieringen plaatsvonden. Dit is gemiddeld ruim € 4 miljard per jaar.

j) Institutionele beleggers

De rol van institutionele beleggers (zoals pensioenfondsen en verzekeringsmaatschappijen) in de financiering van het bedrijfsleven richt zich vooral op het financieren van grotere (beursgenoteerde) bedrijven. De financiering vindt dan plaats in de vorm van aandelen (eigen vermogen) of leningen (vreemd vermogen). Het gaat dan vaak om grotere leningen die onderhands worden geplaatst, of openbaar verhandelbaar zijn via de beurs.

¹⁵ Leasingmarkt voor bedrijfsmiddelen in Nederland - Marktcijfers 2020, Nederlandse Vereniging van Leasemaatschappijen (2021).

¹⁶ Bron: www.stichtingmkbfinanciering.nl

DNB constateert een zeer beperkte rol van Nederlandse institutionele beleggers in het verstrekken van bedrijfsleningen, zeker aan het midden- en kleinbedrijf (MKB)¹⁷. Dit loopt feitelijk vooral via twee door het NLI opgezette fondsen. Het eerste is het Achtergestelde Leningen Fonds -ALF, gemanaged door Aegon, wat belegt in achtergestelde leningen aan voornamelijk MKB en kleine Midcap-ondernemingen met substantiële activiteiten in Nederland, Duitsland en België. De achtergestelde leningen hebben een omvang van € 150.000 tot € 10.000.000 bij het aangaan van de leningen. De keuze voor het minimum van € 150.000 is gebaseerd op de vaststelling dat MKB-ondernemingen met een lagere financieringsbehoefte toegang hebben tot andere bronnen. Vanaf 2018 is de omvang van het fonds vergroot naar maximaal € 300.000.000. Afhankelijk van het aanbod van geschikte financieringsmogelijkheden zal het naar verwachting maximaal 5 jaar duren voor dit geld volledig kan worden ingezet, zodat we uitgaan van een jaarlijks beschikbaar aanbod van kapitaal van € 60.000.000. Dit bedrag wordt met de gehanteerde correctiefactoren vertaald naar aanbod van kapitaal voor Noord-Nederlands MKB. Het aanbod is niet zozeer voor starters beoogd, wel voor groeiers en volwassen bedrijven. Inzet op innovaties is niet aan de orde.

Daarnaast is er het Bedrijfsleningenfonds (BLF), wat door Robeco wordt gemanaged. Dit fonds verschaft senior leningen, in gezamenlijkheid met banken. Het totale fondsvermogen bedraagt € 457 miljoen¹⁸. Voor de genoemde fondsen gaan we in totaal uit van een jaarlijks beschikbaar aanbod van kapitaal in Nederland van € 46 miljoen. Dit bedrag wordt met de gehanteerde correctiefactoren vertaald naar aanbod van kapitaal voor Noord-Nederlands MKB. Het aanbod is niet zozeer voor starters beoogd, wel voor groeiers en volwassen bedrijven. Inzet op innovaties is niet aan de orde.

Het aanbod aan financiering voor het MKB vanuit institutionele beleggers is met uitzondering van het achtergestelde-leningenfonds (ALF) en bedrijfsleningenfonds (BLF) verder op 0 gesteld.

Het aanbod aan financiering vanuit institutionele beleggers bestaat wel ook nog uit financiering van participatiemaatschappijen via durfkapitaal. Dit indirecte aanbod nemen we echter al mee via venture capital en private equity.

k) Banken

Nederlandse banken hebben eind 2020 ruim € 121 miljard¹⁹ aan leningen verstrekt aan het MKB. Bancaire leningen zijn in bijna alle gevallen leningen aan bedrijven die zich in de groei- of volwassenheidsfase bevinden. Deze laatste fase is dominant in het aanbod.

Om te komen tot een benadering van het jaarlijks aanbod aan financiering vanuit banken nemen we van het totaal uitstaand kapitaal aan leningen enkel de langjarige leningen mee; kortlopend werkkapitaal wordt niet meegenomen. Het aandeel langjarige leningen in het totaal uitstaand kapitaal bedraagt 90%.²⁰ Verder gaan we uit van leningen met een looptijd van gemiddeld 6 jaar. Daarmee komen we uit op een jaarlijks aanbod aan bancaire financiering van ruim € 18 miljard.

¹⁷ Bron: www.dnb.nl, kredietmarkten in beweging, 2016.

¹⁸ Bron: [Bedrijfsleningenfonds - NL0011280748 \(robeco.com\)](https://www.robeco.com/nl/bedrijfsleningenfonds-nl0011280748)

¹⁹ Bron: DNB, Kredietverlening Nederlandse grootbanken aan Nederlands midden- en kleinbedrijf (Kwartaal)

²⁰ Bron: DNB, Kredietverlening Nederlandse grootbanken aan Nederlands midden- en kleinbedrijf (Kwartaal)

Tabel 4.4 Kenmerken relevant privaats instrumentarium - indeling categorisering t.b.v. aanbodanalyse. Beschikbaar in heel NL.

Instrument	Omvang in € miljoen	Beschikbaar voor MKB	Type middelen	Levensfase	Beschikbaar voor innovatie	TRL-fase	ticket size
Crowdfunding	368.43	100%	EV/ VV	Starters, groeiers	20%	7-9	Tickets tot 5 miljoen
Informals / business angels	461	100%	EV	Starters, groeiers	50%	1-9	Tickets tot 1 miljoen
Venture capital	1,048	95%	EV	Starters, groeiers	50%	7-9	Tickets vanaf 250K tot 5 miljoen
Private equity	4,053	65%	EV	Groeiers, volwassen	-	-	Tickets vanaf 5 miljoen
Direct lending	212.80	100%	VV	Groeiers, volwassen	-	-	Alle tickets
MKB-beurs	21.30	100%	EV/ VV	Groeiers, volwassen	-	-	>250K
Bancair	20,168	100%	VV	Groeiers, volwassen	-	-	Alle tickets
Leasing	1105	74%	VV	Alle	10%	7-9	>250K
Factoring	442	100%	VV	Alle	-	-	Tickets tot 1 miljoen
Achtergestelde leningenfondsen	60.0	65%	VV	Groeiers, volwassen	-	-	>250K
Bedrijfsleningenfondsen	45.7	65%	VV	Groeiers, volwassen	-	-	>250K

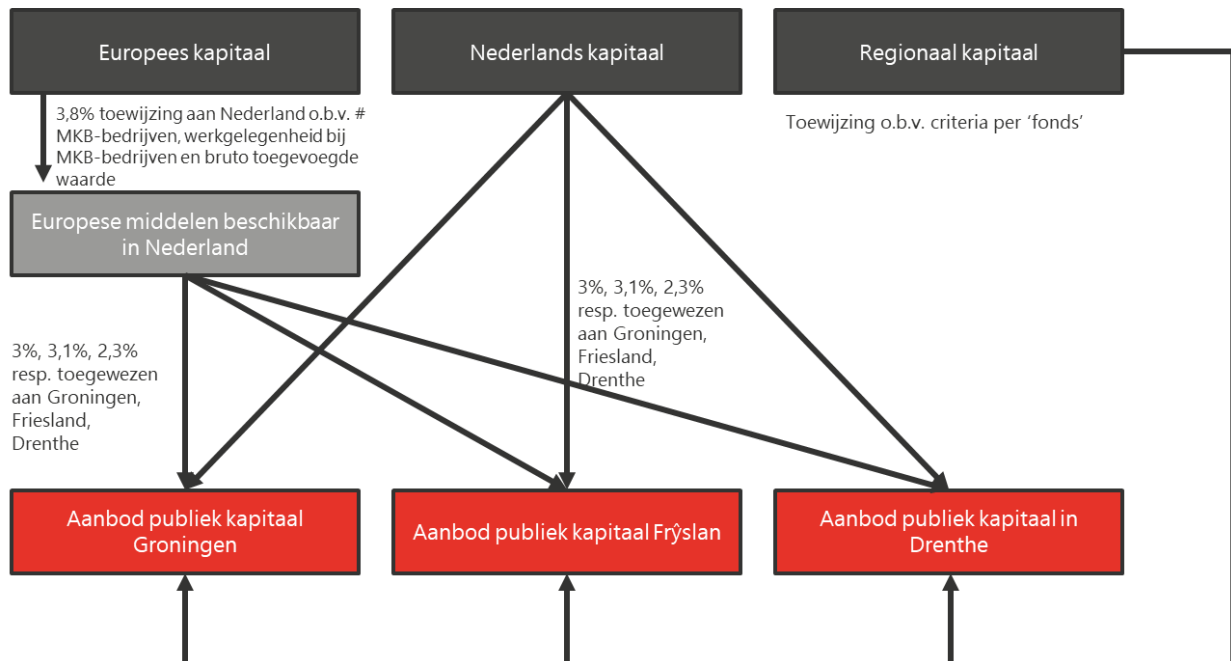
Toerekeningsfactoren

Toerekening naar Groningen, Friesland en Drenthe

Daar waar nodig verbijzonderen we het jaarlijkse aanbod van kapitaal via Europese regelingen c.q. op niveau van geheel Nederland naar regionaal aanbod voor Groningen, Friesland en Drenthe. Voor de regionale fondsen geldt uiteraard dat deze al toegewezen zijn aan de betreffende provincie.

Voor de regionale toedeling kennen we op basis van data van CBS (werkgelegenheid, bedrijvigheid, toegevoegde waarde) naar rato een bepaald percentage van het betreffende aanbod van kapitaal toe aan de te onderscheiden provincies. E.e.a. ziet er voor de verschillende geografische toedelingsfactoren als volgt uit:

Figuur 4.2 Overzicht toewijzingsfactoren van kapitaal naar de regio Noord-Nederland

Bron: Rebel/KplusV, 2021.

We nemen hiervoor het gemiddelde van een aantal ratio's (die vaak redelijk bij elkaar in de buurt liggen). Hiermee zit de aanname die wij hanteren in het midden van de bandbreedte van de diverse bronnen. Deze toedelingsfactoren zijn gebaseerd op de volgende berekende gemiddeldes:

Tabel 4.5 Overzicht opbouw toewijzingsfactoren

Correctiefactoren*	2020			Gemiddelde
	Wp	Vest	TW basis-prijzen	
Aandeel NL in EU27	3.4 %	2.0 %	6.0 %	4.0 %

Correctiefactoren*	2019	2020	2019	Gemiddelde
	Wp	Vest	TW basis-prijzen	
Aandeel Groningen in NL	3.1 %	2.8 %	3.0 %	3.0 %
Aandeel Friesland in NL	3.2 %	3.5 %	2.6 %	3.1 %
Aandeel Drenthe in NL	2.4 %	2.4 %	1.9 %	2.2 %

* Bronnen: Eurostat, CBS (o.a. regionale kerncijfers), KvK. Bewerking Rebel (2021).

Voor de noordelijke provincies is in theorie 8.3% van de nationaal beschikbare aanbod aan kapitaal beschikbaar. Het feitelijke gebruik door MKB in de noordelijke provincies ligt lager voor sommige aanbieders van kapitaal. Voor het nationaal publiek instrumentarium (vroegefase financiering en innovatiekrediet) wordt over de periode van 2016 tot en met 2019 er respectievelijk gemiddeld 5% en 2.9% aangetrokken door Noord-Nederland. Een vergelijkbaar verschil tussen feitelijke benutting en theoretische beschikbaarheid bestaat voor venture capital en private equity. Het MKB in de Noordelijke provincies heeft tussen 2014 en 2020 slechts 1,6% van het landelijk beschikbare private equity en 4,5%

van het venture capital aangetrokken. Van de andere aanbieders van kapitaal zijn geen gegevens beschikbaar.

Toerekening naar MKB

Het jaarlijkse aanbod van kapitaal in Nederland vernauwen we ook naar het MKB (vs. het grootbedrijf). In veel gevallen is vanuit informatie over het financieringsinstrument of over de bron zelf (inclusief sectorrapportages van bijvoorbeeld banken of informatie vanuit de NVP over private equity of venture capital) af te leiden of kapitaal primair gefocust is op MKB of niet. Dit is bijvoorbeeld bij publiek instrumentarium veelal het geval. In het enkele geval (leasing, institutionele beleggers) waar dat niet direct herleidbaar is gebruiken we voor de toedeling gegevens vanuit *Staat van het MKB*, gebaseerd op cijfers van het CBS over het aandeel dat MKB-bedrijven hebben in de totale toegevoegde waarde van de Nederlandse economie. Cijfers over bijvoorbeeld het aandeel bedrijfsvestingen in MKB vs. grootbedrijf zou immers een forse vertekening opleveren. En de behoefte aan kapitaal hangt meer samen met toegevoegde waarde dan met werkgelegenheid. Daarom baseren we ons voor deze correctiefactor op het MKB aandeel in de toegevoegde waarde. Het landelijk gemiddelde aandeel MKB in de productiewaarde betreft volgens *Staat van het MKB* in 2020 65%. Financieringsinstrumenten die volledig voor het MKB zijn bedoeld worden logischerwijs ook volledig aan het MKB gealloceerd. Onderstaande tabel toont een overzicht van de karakteristieken van het instrumentarium.

Tabel 4.6 Overzicht kenmerken beschikbaar instrumentarium – toegerekend aan Noord-Nederland en MKB.

Type kapitaal aanbod	Ingeschat aanbod in € miljoen ²¹	Levensfase	Type middelen	Innovatie/TRL-fase?	Ticket size
Crowdfunding	31	Start, groei	Vreemd vermogen	Beperkt, TRL 7-9	Kan oplopen tot enkele mln.
Informals/ business angels	38	Start, groei	Eigen vermogen	Ja, alle	Varieert sterk, van <250k-1 mln.
Venture capital	83	Start, groei	Eigen vermogen	Ja, alle	Kan oplopen tot enkele mln.
Private equity	219	Groei, volwassen	Eigen vermogen	Nvt	>5 mln.
Institutionele beleggers	6	Groei, volwassen	Vreemd vermogen	Nvt	150k-10mln. en groter
Direct lending & MKB Beurs	19	Groei, volwassen	Vreemd vermogen	Nvt	Kan oplopen tot enkele mln.

²¹ NL-breed, inschatting jaarlijks beschikbaar bedrag. NL-brede bedragen worden toegerekend naar Noord-Nederland en onderliggende provincies o.b.v. gemiddeldes van productiewaarde, werkgelegenheid en bedrijfsvestingen.

Banken	1679	Groei, volwassen	Vreemd vermogen	Nvt	Varieert sterk, ook veel >5 mln.
Leasing & factoring	105	Alle	Vreemd vermogen	Beperkt, deels	Varieert, kan oplopen tot enkele mln.
Europees publiek instrumentarium (venture debt)	0.4	Groei	Vreemd vermogen	Ja, TRL 7 - 9	7,5- 50 mln.
Nationaal publiek instrumentarium ²²	9	Alle	Vreemd vermogen	Ja, alle	Zowel < als > 250k
Regionaal publiek instrumentarium ²³	46	alle	Alle	Ja, TRL 4-9	Loopt uiteen, max enkele miljoenen

Onderstaande tabellen geven een overzicht van alle instrumenten uitgesplitst naar fase, type vermogen en beschikbaarheid voor innovatie. In de hoofdtekst wordt er in enkele gevallen verwezen naar deze tabellen of worden samenvattingen gebruikt. Deze categorisering zegt iets over doelgroepen van kapitaalverschaffers maar ook over de mate van risicobereidheid en betrokkenheid.

Tabel 4.7 maakt een onderscheid in aanbieders van kapitaal en in welke mate de middelen beschikbaar zijn voor start, groei en volwassen fase van het bedrijfsleven.

Tabel 4.7 Jaarlijks aanbod in Noord-NL naar fase

²² Vroegefasefinanciering, Innovatiekrediet, BMKB (innovatieluit).

²³ Een scala aan fondsen: Nom-Fonds, FOM, Netherlands enabling water technology (NEW) fund, G-force capital, GROEI-fonds, Investeringsfonds Groningen, MKB-fonds Drenthe, Drentse Energie Organisatie (DEO), MKB-lening, Energiecooperatielening Achtergestelde lening voor zon, Maatwerklening, Energiefonds Groningen (FND), Zorgfonds Groningen (FND), Leefbaarheidsfonds Groningen (FND), Fonds Lokale Energietransitie (FND).

JAARLIJKS AANBOD KAPITAAL NOORD-NL NAAR FASE (Tabel in € mln.. p.a.)	1.Start	2.Groei	3.Volwassen	Totaal
Publieke financiering regionaal	19	11	15	46
Nom-Fonds	8	4	1	13
FOM	1	2	1	4
Netherlands enabling water technology (NEW) fund	0	-	-	0
G-force capital	1	0	-	1
GROEI-fonds	3	2	1	5
Investeringsfonds Groningen	4	1	1	6
MKB-fonds Drenthe	1	1	1	3
Drentse Energie Organisatie (DEO)	0	0	6	6
MKB-lening	-	-	2	2
Energiecooperatielening	-	-	-	-
Achtergestelde lening voor zon	-	-	-	-
Maatwerklening	-	-	-	-
Energiefonds Groningen (FND)	0	1	3	3
Zorgfonds Groningen (FND)	1	0	0	1
Leefbaarheidsfonds Groningen (FND)	-	0	0	0
Fonds Lokale Energietransitie (FND)	-	-	-	-
Publieke financiering nationaal (RVO)	8	1	1	9
Vroegefasefinanciering	1	-	-	1
Innovatiekrediet	5	-	-	5
BMKB	2	1	1	4
Publieke financiering Europees	-	0	-	0
Crowd-funding / kredietunies	25	6	0	31
Crowd-funding	25	6	-	31
Kredietunie Eemsregio u.a.	0	0	0	0
Informals / business angels	26	13	-	38
Direct lending	-	9	9	18
MKB-beurs	-	1	1	2
Leasing	22	42	41	105
Leasing	7	27	34	68
factoring	15	15	7	37
Venture capital	32	50	-	83
Private equity	-	26	193	219
Institutioneel	-	1	4	6
Achtergestelde-leningenfonds	-	1	2	3
Bedrijfsleningenfonds	-	1	2	2
Bancair	-	420	1259	1678
TOTAAL	131	581	1523	2235

Tabel 4.8 maakt onderscheid tussen eigen vermogen en vreemd vermogen.

Tabel 4.8 Jaarlijks aanbod van kapitaal in Noord-NL naar type kapitaal, eigen of vreemd vermogen.

JAARLIJKS AANBOD KAPITAAL NOORD-NL NAAR TYPE KAPITAAL (Tabel in € mln.. p.a.)	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Totaal
Publieke financiering regionaal	19	27	46
Nom-Fonds	8	4	13
FOM	1	3	4
Netherlands enabling water technology (NEW) fund	0	0	0
G-force capital	1	1	1
GROEI-fonds	2	3	5
Investeringsfonds Groningen	6	1	6
MKB-fonds Drenthe	1	3	3
Drentse Energie Organisatie (DEO)	1	6	6
MKB-lening	-	2	2
Energiecooperatielening	-	-	-
Achtergestelde lening voor zon	-	-	-
Maatwerklening	-	-	-
Energiefonds Groningen (FND)	0	3	3
Zorgfonds Groningen (FND)	0	1	1
Leefbaarheidsfonds Groningen (FND)	-	0	0
Fonds Lokale Energietransitie (FND)	-	-	-
Publieke financiering nationaal (RVO)	-	9	9
Vroegefasefinanciering	-	1	1
Innovatiekrediet	-	5	5
BMKB	-	4	4
Publieke financiering Europees	-	0	0
Crowd-funding / kredietunies	-	31	31
Crowd-funding	-	31	31
Kredietunie Eemsregio u.a.	-	0	0
Informals / business angels	38	-	38
Direct lending	-	18	18
MKB-beurs	1	1	2
Leasing	-	105	105
Leasing	-	68	68
factoring	-	37	37
Venture capital	83	-	83
Private equity	219	-	219
Institutioneel	-	6	6
Achtergestelde-leningenfonds	-	3	3
Bedrijfsleningenfonds	-	2	2
Bancair	-	1,678	1,678
TOTAAL	360	1,875	2,235

Ten slotte maakt tabel 4.9 onderscheid of de instrumenten wel of niet beschikbaar zijn voor innovatie.

Tabel 4.9 Jaarlijks aanbod van kapitaal in Noord-NL naar wel/niet innovatie.

JAARLIJKS AANBOD KAPITAAL NOORD-NL NAAR WEL/NIET INNOVATIE (Tabel in € mln.. p.a.)	Innovatie	Niet innovatie	Totaal
Publieke financiering regionaal	26	20	46
Nom-Fonds	13	-	13
FOM	1	2	4
Netherlands enabling water technology (NEW) fund	0	-	0
G-force capital	1	-	1
GROEI-fonds	4	1	5
Investeringsfonds Groningen	6	1	6
MKB-fonds Drenthe	-	3	3
Drentse Energie Organisatie (DEO)	0	6	6
MKB-lening	-	2	2
Energiecooperatielening	-	-	-
Achtergestelde lening voor zon	-	-	-
Maatwerklening	-	-	-
Energiefonds Groningen (FND)	1	3	3
Zorgfonds Groningen (FND)	0	1	1
Leefbaarheidsfonds Groningen (FND)	-	0	0
Fonds Lokale Energietransitie (FND)	-	-	-
Publieke financiering nationaal (RVO)	6	4	9
Vroegefasefinanciering	1	-	1
Innovatiekrediet	5	-	5
BMKB	0	4	4
Publieke financiering Europees	0	-	0
Crowd-funding / kredietunies	6	25	31
Crowd-funding	6	25	31
Kredietunie Eemsregio u.a.	-	0	0
Informals / business angels	19	19	38
Direct lending	-	18	18
MKB-beurs	-	2	2
Leasing	7	98	105
Leasing	7	61	68
factoring	-	37	37
Venture capital	41	41	83
Private equity	-	219	219
Institutioneel	-	6	6
Achtergestelde-leningenfonds	-	3	3
Bedrijfsleningenfonds	-	2	2
Bancair	-	1,678	1,678
TOTAAL	106	2,130	2,235

Appendix 5 Lijst betrokken organisaties en personen

Transitieprojecten

Gesprekspartner	Sector	Contactpersoon
CuRe	Curculair / biobased	Marco Brons
Groningen Community Campus Fund	Onderwijs	Ronald Hesse
Symphony (golfenergie Noordzee)	Energietransitie	Bouke Veldman
Smart industry hub	Digitalisering	Andre Harmens
Media en Innovatie Campus (MICa)	Gebieds- en campusontwikkeling	Kees Akkermans en Fokke de Vries
Scale-up ray (Cosun / Avantium)	Agrofood	Jaap van der Velden
Djewels	Energietransitie	Remko Ybema, F van der Velden
PGO netwerk noord	Zorg en duurzame gezondheid	Michel Evers, Gerwin Koning

Financiering MKB & transitieprojecten

Gesprekspartner	Contactpersoon
ABN AMRO	Meine Seinen
Rabobank	Krista Bulthuis
Rabobank	Arjan Esink
Boost-up	Martijn Kruisman
IBDO	Steven Hager
DEO	Guido Hoek
FSFE	Pieter van der Berg
FND	Geerten Eijkelenboom
MKB-fonds Drenthe	Dave de Groot
Triade investments	Hillbrand van der Zee
Triade Investments	Ronald Hesse
RUG Holding	Corina Prent
NVP	Felix Zwart
Invest-NL	Yvonne Neef
EIB	Els Sweeney

NOM	Rob Drees
-----	-----------

Wijnhaven 23
3011 WH Rotterdam
Nederland
+31 10 275 59 95

info@rebelgroup.com
www.rebelgroup.com